

JAARVERSLAG 2018

INHOUDSOPGAVE

Voorwoord	3
Samenvatting resultaten 2018	4
Wie klopten aan bij FairWork in 2018?	6
Preventie, signalering en ondersteuning	8
Bewustwording en beleidsbeïnvloeding	13
Deskundigheidsbevordering: FairWork Academie	18
Financiën in 2018	22

VOORWOORD BESTUUR

“Hij (een collega) kwam naar mij toe om mij te knuffelen etc. Toen ik hem wegduwde, zei hij tegen mij dat als ik dat steeds zou doen, (...) ik ontslagen zou worden.” Iedereen in Nederland verdient eerlijk werk, ook de mensen die minder hun weg weten binnen instanties en wetgeving. Juist voor deze mensen stonden wij ook in 2018 weer pal. Met een krachtig team van professionals en een breed netwerk van vrijwilligers zet FairWork zich in voor het voorkomen en bestrijden van moderne slavernij in Nederland. Het citaat van de Poolse Magda (blz 9), is slechts een voorbeeld van de honderden mensen die zich dit jaar bij ons melden met een vraag of een klacht over hun werk- en woonomstandigheden. Zij vonden een luisterend oor, ondersteuning of een doorverwijzing.

2018 was voor de organisatie een jaar vol verandering. Met een nieuwe organisatievorm, zelfsturing, nieuwe mensen en tegelijkertijd het draaien van projecten die ons dichterbij het bereiken van onze missie brengen. Het stemt tevreden en trots dat er ondanks deze veranderingen zoveel bereikt is voor deze meest kwetsbare groep op de arbeidsmarkt. Niet in de laatste plaats in nauwe samenwerking met onze netwerkpartners, onze sponsors en financiers. Die we wederom erkentelijk zijn voor de waardevolle samenwerking.

Als persoonlijk hoogtepunt wil ik nog de vrijwilligersmeet up van januari noemen. Onze cultural mediators die in hun vrije tijd bereikbaar zijn voor hun landgenoten die in Nederland in de problemen zijn gekomen. Hier toont zich de kracht van FairWork, zoals één van de cliënten het uitdrukte: “Persoonlijk contact is heel belangrijk. Ik vertrouwde FairWork omdat ik een medewerker persoonlijk ontmoet had. En ook omdat ze van mijn eigen culturele groep is. Alleen dan kan ik mijn persoonlijke verhaal vertellen.” (blz 11)

In dit jaarverslag leest u de resultaten van 2018. Wij als bestuur zijn trots op team, vrijwilligers en alle andere mensen uit ons netwerk die samen dit resultaat bereikt hebben en kijken ernaar uit deze resultaten te continueren in 2019!

Namens Mirthe Biemans, Richard Coonen, Toke Huntjens,

Jitze Reeder (voorzitter)

COLOFON

Redactie: Karin Burgerhout, Anna Ensing, Jitze Reeder, Eline Willemsen, Francien Winsemius

Eindredactie: Francien Winsemius

Ontwerp: Rijser | Studio Print Druk, www.rijser.nl

Fotografie: medewerkers FairWork, Peter Heijmen, Bibi Veth (www.bibiveth.nl)

Cover: Corazon, slachtoffer mensenhandel, gefotografeerd door Mona van den Berg (www.monavandenber.com)

SAMENVATTING RESULTATEN 2018

Preventie, signalering en ondersteuning

FairWork voerde in 2018 verschillende projecten op het gebied van preventie, signalering en ondersteuning uit. Het perspectief van slachtoffers van arbeidsuitbuiting staat daarin altijd centraal.

In 2018 hebben 449 mensen individueel advies van FairWork ontvangen. Deze melders hadden 954 collega's die in eenzelfde situatie zaten. Bij 37% van deze melders was sprake van één of meer signalen van mensenhandel. Zij zijn verder begeleid door FairWork. De rest van deze mensen is doorverwezen naar andere instanties, bijvoorbeeld voor arbeidsrechtelijk advies.

Bij FairWork waren in 2018 in totaal 56 vrijwilligers actief, via hen konden we in 15 talen mogelijke slachtoffers bereiken.

Door middel van online campagnes hebben we ruim 700.000 migranten voorzien van informatie over arbeidsrechten in Nederland.

Bewustwording

FairWork zet zich in om Nederland bewust te maken van het feit dat er - soms vlak onder onze ogen - mensen uitgebuit worden. Om slachtoffers zichtbaar te maken in de samenleving, deelt FairWork hun verhalen over moderne slavernij in Nederland. Ook delen we onze inhoudelijke bevindingen en aanbevelingen. Dit is belangrijk met het oog op beleidsbeïnvloeding en de profilering van FairWork.

In 2018 verschenen 40 artikelen over ons werk in landelijke en regionale dagbladen en tijdschriften. Daarnaast gaven we 9 interviews over ons thema op landelijke tv en radio. We bereikten hiermee ruim 11 miljoen mensen. Samen zorgde deze groeiende aandacht voor een mediawaarde van ruim € 404.000 (dit is het bedrag dat betaalde publiciteit op die plek gekost zou hebben).

Op de sociale media is de achterban van FairWork flink toegenomen: op Facebook groeiden we onstuimig door naar 5.006 volgers, ook op Twitter (2.178) en LinkedIn (644) groeiden we. Het aantal leden van de nieuwsbrief steeg in 2018 naar 1.609.

Beleidsbeïnvloeding

Vanuit de praktische informatievoorziening en ondersteuning aan (mogelijke) slachtoffers van mensenhandel identificeert FairWork regelmatig knelpunten. Deze worden zoveel mogelijk direct gedeeld met samenwerkingspartners en beleidsmakers. FairWork heeft goede contacten met onder andere het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid, het ministerie van Buitenlandse zaken en het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel. Dit is een zeer directe vorm van beleidsbeïnvloeding.

Daarnaast neemt FairWork deel aan diverse overleggen, zowel op nationaal als internationaal niveau, waarin beleidsbeïnvloeding een van de speerpunten is. In 2018 werkten we aan verschillende thema's: compensatie, ernstig benadeelden, drempels bij het melden van misstanden, seksuele intimidatie en de positie van au pairs en Roemeense arbeidsmigranten.

Deskundigheidsbevordering

De FairWork Academie is het trainingsbureau van FairWork. De Academie verzorgt trainingen over de signalering van mensenhandel, de omgang met (mogelijke) slachtoffers, actuele trends en preventie. Ook adviseren we over belangrijke voorwaarden voor daadwerkelijke bestrijding van arbeidsuitbuiting, zoals een effectieve meldroute, en over strategieën als *cultural mediation*. Onze trainingen zijn gericht op professionals die tijdens hun dagelijks werk in contact (kunnen) komen met slachtoffers van mensenhandel. Bijvoorbeeld gemeenteambtenaren, medewerkers van opsporingsdiensten en hulpverleners.

In 2018 heeft de FairWork Academie 62 trainingen, workshops en train-de-trainers verzorgd. In totaal hebben we daarmee naar schatting 550 professionals bereikt en enkele tientallen vrijwilligers van maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld migranten-organisaties en Vluchtelingenwerk).

WIE KLOPTEN AAN BIJ FAIRWORK IN 2018?

In 2018 hebben 449 mensen individueel advies van FairWork ontvangen. Deze melders hadden 954 collega's die in eenzelfde situatie zaten.

De cliënten vonden FairWork via vrienden, kennissen en familie (83), zoekmachine (69) of via één van onze Facebookprofielen (30). Ook vonden mensen ons via andere hulporganisaties, onze *cultural mediators*, via andere cliënten, ambassades en social media. We hadden in 2018 contact met 278 mannen en 166 vrouwen. Van de mensen van wie de leeftijd is geregistreerd, was het grootste gedeelte tussen de 20 en 40 jaar oud.

Bij 37% van de 449 melders was sprake van een of meer signalen van mensenhandel en zij zijn verder begeleid door FairWork. De rest van deze mensen is doorverwezen naar andere instanties voor bijvoorbeeld arbeidsrechtelijk advies.

FairWork heeft in 2018 in bulk melding van misstanden gedaan bij de Stichting Naleving CAO voor Uitzendkrachten (SNCU) en Inspectie Sociale Zaken en Werkgelegenheid (ISZW). We deden ook meldingen met persoonlijke verklaringen:

- ▶ 19 cases bij ISZW;
- ▶ 10 cases bij de politie.

In 2018 is na interventie drie keer alsnog loon uitbetaald door een werkgever.

Land van herkomst

In 2018 was het merendeel van onze cliënten afkomstig uit Polen (259). Verder kregen we relatief veel meldingen van mensen uit Roemenië (79).

Daarnaast klopten bij ons aan: 19 personen uit Bulgarije, 16 uit Spanje, 12 van de Filipijnen, 6 uit Argentinië, 5 uit Hongarije, 3 uit Peru en Egypte. Uit 21 andere landen van herkomst meldde zich vorig jaar 1 persoon bij Fairwork.

Verblijfsstatus

Het merendeel van onze cliënten in 2018 was ingezetene van de Europese Unie (386). Verder klopten 12 ongedocumenteerde mensen bij ons aan en 2 ingezetenen van de EU zonder recht om te werken. Daarnaast melden zich enkele cliënten met een tewerkstellingsvergunning, verblijfsvergunning, geprivilegieerd document, verblijf bij partner, au pair visum en een verlopen toeristenvisum. Tot slot was van 27 mensen de verblijfsstatus bij ons onbekend.

Sector

We ontvingen in 2018 de meeste meldingen over de productiesector (110), horeca (22), de vleesindustrie (21), de land- en tuinbouw (18), de logistiek (18) en de bouw (13).

Regionale verdeling

De meeste meldingen in 2018 gingen over uitbuiting in de provincie Zuid-Holland (37), Noord-Holland (37), Brabant (29), Limburg (19) en Gelderland (17).

Van 283 mensen konden we de regio helaas niet registreren. We werken aan manieren om deze informatie in de toekomst wel te kunnen verzamelen.

Arbeidssituatie

Het grootste deel van de melders in 2018 was werkzaam als uitzendkracht (302 personen).

De meest gemelde klachten van cliënten waren: salaris niet betaald (156), problemen rond ziekte (60) en lange dagen/veel uren werk (34).

PREVENTIE, SIGNALERING EN ONDERSTEUNING

In 2018 heeft FairWork verschillende projecten uitgevoerd op het gebied van preventie, signalering en ondersteuning van arbeidsuitbuiting in Nederland. Het perspectief van slachtoffers van arbeidsuitbuiting staat daarin altijd centraal.

De projecten richtten zich op migranten afkomstig uit de Europese Unie (EU), migranten van buiten de EU, migranten die 'achter de voordeur' worden uitgebuit en statushouders. Verder voerden we projecten uit op het gebied van compensatie en seksuele intimidatie. Daarnaast werkten we aan de preventie van arbeidsuitbuiting door via het internet en social media informatie over arbeidsrechten en ondersteuningsmogelijkheden te verspreiden.

In 2018 hebben in totaal 449 mensen individueel advies van FairWork ontvangen. Deze 449 melders hadden 954 collega's die in dezelfde situatie zaten. Bij 37% van deze 449 melders was sprake van een of meer signalen van mensenhandel. Zij zijn verder begeleid door FairWork. De rest van deze mensen is doorverwezen naar andere instanties voor bijvoorbeeld arbeidsrechtelijk advies.

Bij FairWork waren in 2018 in totaal 56 vrijwilligers actief, via hen konden we in 15 talen mogelijke slachtoffers bereiken.

► Migranten afkomstig uit de Europese Unie

FairWork heeft in 2018 gewerkt aan de empowerment van EU-migranten. We deden dit door materialen te ontwikkelen, zoals een urenboekje waarin arbeidsmigranten hun gewerkte uren kunnen bijhouden. Een waardevol document in het geval van problemen. Ook maakten we een overzicht met antwoorden op vragen die regelmatig bij FairWork binnenkomen.

Verder is veel samengewerkt met lokale migranteninformatiepunten die dicht bij de doelgroep staan. Het blijkt zeer nuttig te zijn om kennis over arbeidsuitbuiting met hen uit te wisselen. Samen zijn we onze doelgroep nog beter van dienst.

Daarnaast heeft FairWork deze en andere organisaties met elkaar en met overheidsinstanties in contact gebracht door het organiseren van diverse ronde tafelgesprekken. Wij vinden het belangrijk dat partijen elkaar weten te vinden, zodat casussen van uitbuiting op de juiste plek terechtkomen en op een wijze worden opgepakt waarmee de kans op succes het grootst is.

Ondersteuning door FairWork

De problemen van de 386 EU-migranten die we dit jaar hielpen varieerden van onderbetaling, niet uitbetaling, slechte huisvesting en ongewenste gedragingen tot intimidatie. Ook hebben we ondersteuning geboden aan nabestaanden bij een tweetal ongelukken met dodelijke afloop.

Verder benaderden veel mensen ons over het feit dat zij naar Nederland kwamen om vijf dagen per week te werken en hier werden geconfronteerd met een andere situatie. Hun flexibele contract gaf geen garantie op voldoende werkuren in de week en daarmee op onvoldoende inkomen. Daarbij kwam dat het contract soms al na een aantal weken of maanden stopte. Hierdoor verliest men inkomen en huisvesting en belandt men soms op straat.

Cultural mediators

Een *cultural mediator* slaat een brug tussen migranten die kwetsbaar zijn voor uitbuiting en Nederlandse instanties en organisaties. *Cultural mediators* doen ook veel veldwerk via het internet, ze sluiten zich bijvoorbeeld aan bij Facebookgroepen die belangrijk zijn voor hun groep.

FairWork heeft in 2018 gewerkt met 17 vrijwillige *cultural mediators* uit EU-landen. Zo konden we cliënten bereiken en ondersteunen uit de volgende Europese taalgroepen: Pools, Roemeens, Bulgaars en Spaans.

Alle vrijwilligers zijn getraind door middel van een basis cursus en een training gesprekstechnieken om het werk als *cultural mediator* goed te kunnen uitvoeren.

Seksuele intimidatie

In 2018 is FairWork gestart met een project gericht op het bestrijden van seksuele intimidatie van EU-migranten in Nederland. Gesprekken met Nederlandse hulporganisaties die op dit thema actief zijn, leren ons dat er nog weinig aandacht uitgaat naar Europese migrantengroepen. Daarbij was voor ons de directe aanleiding de klachten die we krijgen van vooral Poolse vrouwelijke arbeidsmigranten.

"Er waren bijvoorbeeld situaties dat de doorgang geblokkeerd was door pallets, dus de doorgang was erg smal. Toen we daar doorheen moesten, duwde hij (de leidinggevende) mij met zijn buik tegen de muur. Hij duwde echt." (DOROTA, 35)

"Terwijl hij (de baas) mij uitlegde hoe ons operationeel systeem werkte, boog hij zich over mij heen en legde zijn enorme Zeeuwse klauw op mijn dij." (IWONA, 35)

"Hij (een collega) kwam naar mij toe om mij te knuffelen etc. Toen ik hem wegduwde, zei hij tegen mij dat als ik dat steeds zou doen, dat hij dan naar Dirk zou gaan (Dirk is onze hoogste chef) en dat hij met hem zal praten, want hij is zijn vriend en dat ik dan ontslagen zou worden." (MAGDA, 23)

Zulke ervaringen zijn voor deze groep vrouwen, die in een zeer afhankelijke positie werken, zeer intimiderend. Onze *cultural mediators* krijgen handvatten om signalen van seksuele intimidatie in beeld te krijgen en FairWork biedt ondersteuning als cliënten stappen willen ondernemen. Ook is een stappenplan ontwikkeld voor werkgevers om dit probleem aan te pakken en te voorkomen.

Vooruitblik 2019

Ondersteuning van mogelijke slachtoffers van arbeidsuitbuiting met een Europese achtergrond blijft nodig. In 2019 richt FairWork zich op het beter inzichtelijk maken van meldstructuren, het versterken van de samenwerking en de aanpak van arbeidsuitbuiting met organisaties als de inspectie SZW, ambassades, vakbonden en migranteninformatiepunten.

▶ Migranten afkomstig uit landen buiten de Europese Unie

De aandacht voor arbeidsuitbuiting van migranten van buiten de EU is belangrijk vanwege de kwetsbaarheid van deze groep. Veel van hen mogen niet rechtmatig in Nederland verblijven of mogen (nog) niet werken, maar ze moeten wel in hun inkomen voorzien. Zij zijn vaak afhankelijk van een partner of een werkgever voor hun verblijf, inkomen en soms ook hun sociale netwerk. De stap om misstanden in hun werk te melden is daarom groot. Zeker als het perspectief op verbetering (nog) niet heel duidelijk is.

“Veel van ons denken dat je dankbaar zou moeten zijn voor het werk dat je hebt, vooral als je dat via een bekende hebt gekregen. En dan ga je niet snel klagen of hulp zoeken.” (ANA, CLIËNT VAN FAIRWORK)

In 2018 hebben we gewerkt aan strategieën om geïsoleerde slachtoffers van arbeidsuitbuiting te bereiken, om aan empowerment te werken, en om hen te ondersteunen. Obstakels voor betere ondersteuning hebben we aangekaart. In de strijd tegen arbeidsuitbuiting zijn dit essentiële stappen.

We richtten ons in het bijzonder op statushouders, op vrouwen en op ongedocumenteerden. We hadden specifieke aandacht voor uitbuiting achter de voordeur, waarbij slachtoffers binnenshuis en in familiekring worden uitgebuit.

In 2018 hebben we met name in Amsterdam en Den Haag veel activiteiten gerealiseerd. Deze waren gericht op voorlichting, training, informatievoorziening, gesprekken met cliënten en betrokkenen. Dit heeft het nodige opgeleverd: nieuwe casussen, maar ook nieuwe inzichten.

Ondersteuning door FairWork

We hebben in 2018 in totaal 33 cliënten van buiten de Europese Unie ondersteund. Ook waren er 27 melders met een onbekende status, en dus mogelijk afkomstig van buiten de EU.

De helft van de niet EU-burgers die in 2018 bij FairWork aanklopten voor ondersteuning was ongedocumenteerd. Binnen deze doelgroep is de heersende opvatting dat zij geen rechten hebben in Nederland omdat zij geen verblijfsvergunning hebben. Omdat ongedocumenteerden bang zijn voor uitzetting zijn zij niet snel geneigd om misstanden te melden of om hulp te zoeken.

“Als je zonder verblijfsvergunning in Nederland werkt, denk je dat je zelf iets fout doet en er zelf voor gekozen hebt. Daarom verwacht je geen steun in Nederland als je werk anders is dan je verwacht.” (ANA, CLIËNT VAN FAIRWORK)

Cultural mediators

“Persoonlijk contact is heel belangrijk. Ik vertrouwde FairWork omdat ik een medewerker persoonlijk ontmoet had. En ook omdat ze van mijn eigen culturele groep is. Alleen dan kan ik mijn persoonlijke verhaal vertellen.” (Maria, cliënt van FairWork)

Vanwege die nodige vertrouwensband hebben we in 2018 onze teams van vrijwillige *cultural mediators* van buiten de EU uitgebreid. In 2018 waren er over het jaar verspreid 39 *cultural mediators*. Zij waren werkzaam in verschillende taalteams: Filipijns, Chinees, Spaans, Portugees, Arabisch, Oeigoers, Eitrees, Russisch, Urdu en Indonesisch (Bahasa).

Voorlichting

Dankzij de vele voorlichtingsbijeenkomsten die we in 2018 hebben georganiseerd in samenwerking met (migranten)organisaties in Amsterdam en Den Haag, bereikten we ruim 550 personen. Zij weten nu wat hun arbeidsrechten in Nederland zijn en wat zij kunnen doen als ze uitgebuit worden. Door het contact met deze organisaties en cliënten leerden we meer over hoe migranten van buiten de EU kwetsbaar zijn voor uitbuiting.

Achter de voordeur

We zagen ook dat vrouwen relatief vaak ‘achter de voordeur’ werken en daardoor geïsoleerd zijn. Soms zijn vrouwen van buiten de EU afhankelijk van hun partner, door een partner-afhankelijke verblijfsvergunning. Ook dit kan tot uitbuiting leiden.

Au pair

In 2018 kregen we 9 klachten van au pairs binnen. Vanwege hun afhankelijkheid van de gastfamilie voor hun inkomen, woning en verblijfsvergunning, zijn de au pairs bang om klachten te melden of hulp te zoeken. De au pairs kregen individuele ondersteuning van FairWork.

We leerden dat de au pair regeling in Nederland arbeidsuitbuiting kan faciliteren. De au-pairregeling is gericht op culturele uitwisseling en is geen middel om arbeidskrachten te werven. Toch worden au pairs vaak ingezet als goedkope inwonende huishoudelijk medewerker en nanny.

Vooruitblik 2019

In 2019 gaan we uiteraard verder met de preventie van arbeidsuitbuiting onder niet-EU migranten en de ondersteuning van (mogelijke) slachtoffers. Omdat we de laatste jaren een breed netwerk aan (migranten- en steun)organisaties hebben opgebouwd, richten we ons in 2019 op de duurzame samenwerking hierbinnen.

We willen migrantenorganisaties nauwer betrekken bij het zelf signaleren van arbeidsuitbuiting en het behandelen van klachten vanuit hun eigen achterban. FairWork biedt in deze samenwerking expertise, ervaring en begeleiding. Door een nauwere samenwerking verwachten we ook waardevolle input en ervaringen mee te kunnen nemen in onze beleidsbeïnvloeding en cliënten nog beter te kunnen ondersteunen.

▶ Online preventie

FairWork draagt bij aan de preventie en signalering van arbeidsuitbuiting door arbeidsmigranten te voorzien van online informatie over arbeidsrechten en ondersteuningsmogelijkheden.

Met onze online campagnes zijn we er in 2018 in geslaagd om het bewustzijn en de kennis bij kwetsbare migrantengroepen over hun arbeidsrechten en juridische positie in Nederland te vergroten. Daarmee hebben we bijgedragen aan hun empowerment. Door middel van betaalde berichten op Facebook en Instagram hebben we ruim 700.000 personen bereikt. Samen met zeven migrantenorganisaties hebben we succesvolle combinaties van online campagne en offline voorlichtingsbijeenkomsten gerealiseerd. Ook hebben we samengewerkt met overheidsinstanties, dit heeft geleid tot drie online campagnes.

De vrijwilligers van FairWork spelen een belangrijke rol in de online preventie. Zij denken bijvoorbeeld mee over de inhoud van de online campagnes en leggen eerste contacten met migrantenorganisaties. Daarnaast doen zij zelf actief online veldwerk.

We betrekken de doelgroep nauw bij de online preventie. Door hen te vragen naar ideeën en behoeften en door strategieën en informatie-middelen met hen te bespreken en te testen, wordt het effect van de online preventie vergroot.

BEWUSTWORDING EN BELEIDSBEÏNVLOEDING

▶ Bewustwording publiek

FairWork zet zich in om Nederland bewust te maken van het feit dat er - soms vlak onder onze ogen - mensen uitgebuit worden. De aandacht voor het thema moderne slavernij in Nederland blijft groeien, mede dankzij de verschillende bewustwordingsactiviteiten van FairWork.

In 2018 verschenen 40 artikelen over ons werk in landelijke en regionale dagbladen en tijdschriften. Daarnaast gaven we 9 interviews over ons thema op landelijke tv en radio. We bereikten met deze *free publicity* ruim 11 miljoen mensen. De mediawaarde van deze groeiende aandacht bedroeg ruim € 404.000 (bedrag dat betaalde publiciteit op die plek gekost zou hebben). Nieuw in 2018 was dat we nu ook de mediawaarde van publiciteit op radio en tv meten.

Op sociale media is de achterban van FairWork flink toegenomen: op Facebook groeiden we onstuimig door naar 5.006 volgers, ook op Twitter (2.178) en LinkedIn (644) groeiden we. Het aantal leden van de nieuwsbrief steeg in 2018 naar 1.609.

▶ Bewustwording werkgevers

FairWork vormt samen met CoMensha, het Openbaar Ministerie, Inspectie SZW en Defence for Children een werkgroep die uitbuiting in de hotelsector(keten) wil aanpakken en voorkomen. Uitbuiting komt in de hotelketen voor in de kamerschoonmaak, gedwongen prostitutie in hotelkamers en bij bedrijven waar het wassen van het linnengoed aan wordt uitbesteed. Doel is om bewustzijn te creëren over de misstanden en samen met werkgevers in de branche te komen tot een goed preventiebeleid.

Verder proberen we samen met CoMensha voorbeelden van goed werkgeverschap in de uitzendbranche te stimuleren en te kijken naar mogelijkheden voor samenwerking. Het idee is om kwetsbare arbeidsmigranten (bijvoorbeeld na een situatie van uitbuiting) te kunnen doorverwijzen naar uitzendbureaus die goed werkgeverschap hoog in het vaandel hebben staan.

▶ Beleidsbeïnvloeding

Vanuit de praktische informatievoorziening en ondersteuning aan mogelijke slachtoffers van mensenhandel identificeert FairWork regelmatig knelpunten. Deze worden zoveel mogelijk direct gedeeld met samenwerkingspartners en beleidsmakers. FairWork heeft goede contacten met onder andere het ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, de Inspectie SZW, het ministerie van Buitenlandse zaken en het Bureau Nationaal Rapporteur Mensenhandel. Dit is een zeer directe vorm van beleidsbeïnvloeding.

Slaaf van de ambassadeur

Corazon Espanto: 'Ik had mijn vrijheid terug, maar mijn waardigheid was van me afgenomen.'

'Naar buiten mocht ik niet, ze namen mijn paspoort en verblijfsvergunning af en ik werd letterlijk een gevangene. Mijn werkweek duurde zeven dagen per week, achttien uur per dag'

De Filipijnse Corazon Espanto (65) werd jarenlang uitgebuit en gevangen gehouden in de residentie van de ambassadeur van Saoedi-Arabië in Wassenaar. Ze wist te ontsnappen, maar het was een traumatische ervaring. 'We aten brood uit de vuilnisbak.'

TEKST RENATE VAN DER ZEE FOTOGRAFIE MONA VAN DEN BERG

Op de Filipijnen had ik het heel zwaar. Ik was moeder van zeven kinderen en we leefden in diepe armoede. Mijn man was elektricien op afroepbasis, maar als hij niet voor een klus werd gevraagd, verdiende hij niets. Soms hadden we niet eens geld voor brood. Dus toen iemand me vroeg of ik er voor voelde om bij een familie in Saoedi-Arabië te gaan werken, was ik ontzettend blij. Ze zeiden dat ik 350 dollar per maand zou gaan verdienen. Héél veel geld, ik kon mijn geluk niet op. Aangekomen in Saoedi-Arabië bleek dat ik geen 350 dollar zou krijgen, maar 250. Ik zei er niets van, ik was te blij dat ik werk had. Ook kreeg ik andere werkzaamheden te doen dan ik had gedacht. Ik ben kleermaakster en dacht dat ik als zodanig bij die familie zou gaan werken. Maar behalve kleren naaien moest ik ook de kinderen verzorgen en de volledige huishouding doen. Mijn werkdag begon om half zes 's ochtends en vaak was ik pas om twee uur 's nachts klaar. Er lag bijvoorbeeld overal vaste vloerbedekking en die moest ik met de hand reinigen. De trap moest ik met chloor boenen, wat slecht was voor mijn gezondheid, maar ik durfde niet te weigeren.

Uitbuiting in Nederland

In 2003 werd mijn baas benoemd tot ambassadeur in Nederland en ik ging mee. Ik dacht: we gaan naar Europa, daar wordt alles vast beter. Ik hoopte op meer loon en minder werk. Maar daar, in die villa in Wassenaar, werd mijn situatie nog veel slechter. Naar buiten mocht ik niet meer, ze namen mijn paspoort en Nederlandse verblijfsvergunning af en ik werd letterlijk een gevangene. Mijn werkweek duurde zeven dagen per week, achttien uur per dag.

Op een gegeven moment vertrokken er personeelsleden en besloot ik mijn zoon van 31 en mijn dochter van 19 te laten overkomen om mee te werken en geld te verdienen. Ik dacht: het zal mijn familie helpen. Met zijn drieën verdienden we 900 euro, ik vond dat een flink bedrag – want ik kende mijn rechten niet. Onze situatie was vreselijk: we waren altijd aan het werk en we spraken nooit iemand buiten de residentie. In mijn contract stond dat ik een toelage zou krijgen voor eten en kleren, maar daar heb ik nooit iets van gezien. Onze maaltijden bestonden uit de restjes die de ambassadeur en zijn gezin overlieten. We mochten niet zomaar brood pakken, dus als ik sandwiches moest maken, bewaarde ik de korsten voor ons ontbijt. We moesten alles in het grote huis schoonmaken, ook de hoge ramen en het grote zwembad. Mijn zoon verwijderde duikend de vuile plekken in het bassin. Op een gegeven moment zei mijn dochter: 'Mama, ik word hier gek, ik wil naar buiten!' Ik voelde me zo schuldig tegenover mijn kinderen, maar ik durfde niets te zeggen uit angst dat we ontslagen zouden worden. Op een dag zag mijn zoon dat ik brood uit de vuilnisbak haalde. Ik dacht: als ik de schimmel er af snijd, kunnen we het best nog eten. Toen zei hij: dit moet ophouden. Mijn zoon werd soms ingezet als bewaker buiten voor het huis en op een van die dagen ontmoette hij een Filipijnse vrouw die voor een ambassade in de buurt werkte. Hij vertelde haar alles en zij beloofde ons te helpen. Zij bracht ons uiteindelijk in contact met leden van de Filipijnse gemeenschap die bereid waren ons op te vangen.

Anderen helpen

We maakten een ontsnapingsplan. De avond voordat we zouden vluchten, maakte mijn zoon de elektrische achterdeur onklaar en zette hem op een kier. Om half zes 's ochtends, toen de ambassadeur en zijn gezin nog lagen te slapen, slopen wij het huis uit. Het was 2008. Na vijfenhalf jaar te zijn uitgebuit was ik eindelijk vrij. Vervolgens kwam ik in contact met FairWork, een organisatie die zich inzet voor slachtoffers van arbeidsuitbuiting. Zij spoorden me aan aangifte te doen tegen de ambassadeur, maar het duurde tot 2012 voordat ik dat aandurfde. Uiteindelijk werd de zaak geseponeerd vanwege de immunititeit van de ambassadeur. Dat was een zware klap, ik kreeg geen gerechtigheid. Ik was slachtoffer geweest van moderne slavernij en had mijn vrijheid terug, maar mijn waardigheid was van me afgenomen. Gelukkig kregen mijn kinderen en ik wel een verblijfsvergunning, ze zijn er goed aan toe. Mijn dochter is nu getrouwd met een Nederlander en verwacht haar tweede kind en mijn zoon heeft een baan in een bejaardenhuis. Zelf help ik als vrijwilliger voor FairWork mensen die hetzelfde meemaken, want ik ben zeker niet het enige slachtoffer van moderne slavernij. Dus ik spreek me uit waar ik kan. Want als ik dat niet doe, weet niemand dat dit soort dingen echt gebeuren in Nederland. ●

FairWork bestrijdt en voorkomt moderne slavernij in Nederland. FairWork is te bereiken via info@fairwork.nu of 020 760 08 09. Zie voor meer informatie: www.fairwork.nu

AMSTERDAMS COÖRDINATIEPUNT MENSENHANDEL (ACM)

Je staat er niet bij stil

Ook in Nederland is mensenhandel aan de orde van de dag. Misschien werk je er zelfs wel, onbewust of indirect, aan mee.

TEKST FRÉDÉRIKE GEERDINK FOTOGRAFIE MONA VAN DEN BERG

Een enorme hal gevuld met het oorverdovende lawaai van was- en droogmachines. Werknemers die de machines bedienen, die handdoeken, lakens, kussenslopen in machines propen, daarna opvouwen, verpakken, van de juiste etiketten voorzien. Zonder gehoorbescherming, met blote voeten gestoken in slippers in contact met chemicaliën. Op te vaak naar het toilet gaan, staat een uitbrander. In Nederland, anno 2018. Echt?! Mill Bijnen, zorgcoördinator bij het Amsterdams Coördinatiepunt Mensenhandel (ACM), zag het met eigen ogen: 'Je staat er niet altijd bij stil dat veel hotels in Nederland hun was uitbesteden, en dat dat soms tot uitbuiting leidt, maar het is de realiteit.' Je staat er niet altijd bij stil: het vat de situatie rondom mensenhandel in Neder-

land treffend samen. Terwijl het dagelijks gebeurt in uiteenlopende branches, van wasserettes, horeca en wietplantages tot bij particulieren thuis. De slachtoffers zijn vaak legaal naar Nederland gekomen uit landen als Vietnam, India, Polen, Marokko, de Filipijnen. De term mensenhandel zorgt misschien voor verwarring. Mensensmokkel en mensenhandel zijn niet hetzelfde. Smokkel, dat is mensen illegaal vervoeren en ze daar grof geld voor laten betalen. Handel, dat is uitbuiting op de werkvloer. Mensen dwingen te werken. Ze hun paspoort en inkomsten afpakken. Ze eindeloze uren in touw laten zijn en dreigen met geweld bij ongehoorzaamheid. Wie denkt dat het buiten de prostitutie niet bestaat, vergist zich. Het ACM pleit voor bewustwording. Mill Bijnen: 'Het kan je schoonmaakster

Mensenhandel vindt plaats in verschillende branches, niet alleen in de prostitutie.

zijn die je via een uitzendbureautje hebt ingehuurd. Misschien voel je wel aan dat ze geen keus heeft maar hoop je haar te helpen met die vijftien euro per uur. Maar wat als ze er daarvan maar drie mag houden? Steek je licht op. Stel vragen. En wees niet bang het ACM in te schakelen. ●

Bij vragen of vermoedens van uitbuiting, ga naar de website www.hvoquerido.nl/acm of bel 020 6263800 of 0610 599458.

Daarnaast neemt FairWork deel aan diverse overleggen op nationaal en internationaal niveau, waarin beleidsbeïnvloeding een van de speerpunten is. In 2018 werkten we aan de beïnvloeding van beleid op verschillende thema's:

► **Compensatie**

In 2018 heeft FairWork binnen de projecten *'Justice at Last'* en *'Reporting trafficking and protecting victims'* veel aandacht kunnen besteden aan het onderwerp compensatie. Deze financiële genoegdoening, bijvoorbeeld door het claimen van achterstallig loon en immateriële schade, is belangrijk voor mensen die het slachtoffer zijn geworden van uitbuiting.

"Arbeidsmigranten kennen de mogelijkheid van financiële compensatie, maar ze denken dat ze dan een dure advocaat moeten betalen, en dat weerhoudt hen ervan het te proberen."
(Carlos, vrijwilliger FairWork)

In de praktijk hangt de haalbaarheid voor het verkrijgen van compensatie van diverse factoren af, zoals de kosten van de procedure, het succes van de strafzaak en de mogelijkheid om geld te verhalen. Bovendien weet de gedupeerde vaak niet dat hij bepaalde rechten heeft en waar hij deze rechten kan claimen. Daarbij speelt de taalbarrière ook een rol.

FairWork heeft in 2018 beleidsmakers bewust gemaakt van dit probleem. Met casussen uit de praktijk toonden we de verschillende barrières. Het thema compensatie staat inmiddels hoog op de agenda in het overheidsprogramma 'Samen tegen Mensenhandel'.

Verder hebben we onderzoek laten doen naar compensatiemogelijkheden binnen het strafrecht, specifiek voor grote groepen slachtoffers. Tot slot hebben we in Praag een internationale train-de-trainer georganiseerd over compensatie.

► **Ernstig benadeelden**

We hebben een start gemaakt met de discussie over de positie van 'ernstig benadeelden', oftewel het grijze gebied tussen slechte arbeidsomstandigheden en mensenhandel in strafrechtelijke zin. Het aantal ernstig benadeelden in Nederland is groot en een goede aanpak, met oog voor het slachtofferperspectief, blijft achter. Hierdoor zien wij dezelfde slechte werkgevers telkens terugkeren in onze statistieken. Een hardere aanpak is nodig.

FairWork ziet het als haar taak om samen met organisaties als CoMensha en de FNV de positie van gedupeerden in een mogelijke nieuwe overheidsaanpak veilig te stellen. We richten ons op de bescherming van gedupeerden en mogelijkheden om compensatie te verkrijgen; of de zaak nu wordt aangevlogen vanuit het bestuursrecht, strafrecht of civielrecht.

► **Drempels bij melden**

In 2018 maakten we een start met het inventariseren van drempels die (mogelijke) slachtoffers van arbeidsuitbuiting ervaren bij het melden van misstanden. Naast angst voor ontslag en niet-uitbetaling speelt vooral voor ongedocumenteerden de angst voor uitzetting een rol. Ook bespraken we het risico dat ongedocumenteerde collega's kunnen lopen bij een inval door de Inspectie SZW en de politie.

► **Seksuele intimidatie**

Het nieuwe rapport van FairWork over seksuele intimidatie van vrouwelijke Poolse arbeidsmigranten in Nederland kreeg ruime aandacht in de media. Dit leidde tot Kamervragen van de leden Gijs van Dijk en Kirsten van Hul (beiden PvdA) aan minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid. Ook werden in verschillende gemeentes raadsragen gesteld over dit onderwerp. Met steun van het ministerie SZW konden we vervolgens van start gaan met een nieuw project gericht op het bestrijden van seksuele intimidatie van EU-migranten in Nederland.

► **Au pairs**

Vanwege onze zorgen over de positie van au pairs, vooral van Filipijnse afkomst, hebben we gesproken met medewerkers van de Nederlandse ambassade in de Filipijnen en de Filipijnse ambassade in Den Haag. Dit onderwerp heeft meer zichtbaarheid gekregen en we gaan hier in 2019 mee verder.

► **Roemeense arbeidsmigranten**

FairWork heeft in 2018 ruim aandacht gevraagd voor de problematiek van EU-migranten via de media. Zo hebben we meegewerkt aan een reportage van het tv-programma Nieuwsuur over de positie van Roemeense arbeidsmigranten in Nederland. Dit heeft geleid tot Kamervragen van de leden Jasper van Dijk (SP) en Gijs van Dijk (PvdA) aan de minister Koolmees van Sociale Zaken en Werkgelegenheid.

DESKUNDIGHEIDSBEVORDERING: FAIRWORK ACADEMIE

De FairWork Academie is het trainingsbureau van FairWork. De Academie verzorgt trainingen over de signalering van mensenhandel, de omgang met (mogelijke) slachtoffers, actuele trends en preventie. Ook adviseren we over belangrijke voorwaarden voor daadwerkelijke bestrijding van arbeidsuitbuiting, zoals een effectieve meldroute, en over strategieën als *cultural mediation*.

Onze trainingen zijn gericht op professionals die tijdens hun dagelijks werk in contact (kunnen) komen met slachtoffers van mensenhandel. Bijvoorbeeld gemeenteambtenaren, medewerkers van opsporingsdiensten en hulpverleners.

In 2018 heeft de FairWork Academie 62 trainingen, workshops en Train-de-trainers verzorgd. In totaal hebben we daarmee naar schatting 550 professionals bereikt en enkele tientallen vrijwilligers van maatschappelijke organisaties (bijvoorbeeld migrantenorganisaties en Vluchtelingenwerk).

Het belangrijkste trainingsthema in 2018 was het herkennen van signalen van uitbuiting, maar ook gespreksvaardigheden en train-de-trainer stonden op de agenda.

Ambtenaren

De grootste doelgroep in 2018 bestond uit medewerkers van de 19 gemeentelijke RNI-loketten (Registratie Niet-Ingezetenen) in Nederland. Zij registreren onder andere buitenlanders die korter dan 4 maanden in Nederland komen wonen; een kwetsbare groep. De overheid wil dat deze ambtenaren vaardig zijn in het herkennen van mensenhandel en vroeg ons daarom om hen te trainen.

Als oren en ogen van de gemeente kunnen ambtenaren met burgercontact actief bijdragen aan het voorkomen en bestrijden van mensenhandel. Daarvoor is nodig dat zij signalen herkennen, kunnen afwegen of ze een melding moeten maken en deze melding op een manier kunnen doen waarop opsporing en andere partijen er zo goed mogelijk opvolging aan kunnen geven.

In de trainingen werd gewerkt aan:

- ▶ kennis van mensenhandel in Nederland en de signalen die baliemedewerkers kunnen herkennen;
- ▶ motivatie om deze signalen te melden;
- ▶ *vertrouwdheid* met de meldstructuur en opvolging van signalen in de betreffende gemeente;
- ▶ *vaardigheden* om signalen helderder te krijgen.

Eyeopeners volgens baliemedewerkers

Deelnemers waren regelmatig onbekend met het fenomeen mensenhandel en geschokt door het voorkomen van uitbuiting hier en nu in Nederland. Uit onze observaties in de training en de feedback van deelnemers, noteerden we verschillende eyeopeners, bijvoorbeeld:

- *“Een signaal is een klein stukje van een groter plaatje”. Omdat je het plaatje niet in zijn geheel ziet, kun en hoef je niet te beoordelen wat er aan de hand is. De rol van de baliemedewerker is om een signaal te herkennen als een puzzelstukje dat bewaard moet worden en op de juiste plek onder de aandacht gebracht moet worden.*
- *“Doorvragen loont”. Tijdens het oefenen van gesprekken aan de balie, verkenden medewerkers de grens van wat ze wel en niet konden vragen en bespreken in hun professionele rol. Veelal was de conclusie dat met een open, belangstellende houding veel meer gevraagd kan worden dan in eerste instantie gedacht. Bovendien bleek dat ook wanneer het doorvragen moeizaam gaat door taalproblemen of een weinig bereidwillige klant, de poging om contact te maken wel helpt om het onderbuikgevoel scherper te krijgen.*
- *Regelmatig waren medewerkers niet op de hoogte van de meldroute voor signalen in hun gemeente of kenden zij de verantwoordelijke hiervoor niet persoonlijk. De beschikbaarheid van de meldroute en de aanspreekbaarheid van de aandacht-functionaris waren dan met recht een eyeopener.*

Rights at Work

In Bulgarije, Polen en Roemenië is nog relatief weinig aandacht voor arbeidsuitbuiting. Bovendien gaat de aandacht die er is eerder uit naar eigen burgers die uitgebuit worden in West-Europa. Tegelijkertijd komen vluchtelingen en arbeidsmigranten uit bijvoorbeeld Oekraïne of Azië in deze landen in toenemende mate in kwetsbare situaties terecht. Genoeg reden dus om in deze landen een bijdrage te willen leveren aan de bestrijding van arbeidsuitbuiting en het verbeteren van de situatie van slachtoffers. Dit gebeurt onder andere via het *Rights at Work*-project van La Strada International, waar FairWork partner van is.

Binnen dit project werd gewerkt aan:

- ▶ het vergroten van kennis op het gebied van uitbuiting en de rol van het bedrijfsleven daarin;
- ▶ deskundigheidsbevordering onder werknemers, vakbonden en ngo's omtrent de aanpak van arbeidsuitbuiting;
- ▶ het stimuleren van het identificeren van slachtoffers van uitbuiting om zaken aan het licht brengen en het bevorderen van de inzet van beklagprocedures om compensatie te verkrijgen.

De rol van FairWork Academie lag vooral in het ontwikkelen van trainingsmateriaal en het verzorgen van cultuur sensitieve trainingen in Polen, Roemenië en Bulgarije. Wij lieten deelnemers kauwen op dilemma's en oefenen met de theorie. Het is dus niet zo dat wij alleen maar praten en zij luisteren. Onze manier van werken was voor veel deelnemers vrij nieuw en werkte.

Er is met de activiteiten in dit project een bijdrage geleverd aan netwerkbouw en bewustwording in Bulgarije, Polen en Roemenië. De uiteindelijke impact is mede afhankelijk van het succes van lokale partners om dit thema daar op de kaart te krijgen.

Safe!

FairWork maakte deel uit van het Europese project *Safe!* Doel van dit project was zorgen voor een toekomstgerichte begeleiding met aandacht voor veilige terugkeer van slachtoffers van mensenhandel in Europa. Tweede speerpunt was het in een zo vroeg mogelijk stadium identificeren en beschermen van slachtoffers.

De FairWork Academie ontwikkelde trainingsmateriaal, verzorgde de opleiding van een trainerspool en voerde nationale en internationale trainingen uit. Zo trinden we in Macedonië, Hongarije en Bulgarije mensen die werken als maatschappelijk werker aan de grens of bij de grenspolitie op het signaleren van mensenhandel. Ook werd er aandacht besteed aan hoe je een slachtoffer, na identificatie, toekomstgericht begeleid.

Bijzonder was de extra ingelaste train-de-trainer sessie tijdens een internationaal platform in Bulgarije. Diverse experts mensenhandel uit Bulgarije, Hongarije, Denemarken en Frankrijk vroegen om een dergelijke training. Ze wilden zelf leren hoe zij hun kennis goed kunnen overbrengen om zo hun impact te vergroten.

FINANCIEN IN 2018

FairWork kent vijf soorten inkomsten:

- ▶ baten uit eigen fondsenwerving (contributies, giften, donaties, schenkingen en particuliere fondsen);
- ▶ baten uit acties van derden (bijdragen van fondsenwervende organisaties);
- ▶ subsidies van overheden (gemeentelijk, provinciaal, landelijk en Europees);
- ▶ overige baten (verkoop trainingen, opdrachten, e.d.);
- ▶ baten uit spaartegoeden (rente).

In 2018 waren deze bronnen samen goed voor € 661.048.

FairWork besteedt haar inkomsten aan:

- ▶ haar doelactiviteiten;
- ▶ wervingskosten van de baten;
- ▶ kosten van beheer en administratie.

In 2017 heeft FairWork voor een bedrag van € 697.716 aan lasten gerealiseerd.

Het exploitatieresultaat 2018 komt uit op een positief bedrag van € 16.818. De volledige jaarrekening is te bekijken op onze website (<https://www.fairwork.nu/>)

Fondsenwerving

De financiële strategie van FairWork is gericht op diversificatie van de inkomsten. FairWork heeft in 2018 naast inkomsten uit project-subsidies gebouwd aan inkomsten uit de verkoop van trainingen, organisatiefinanciering en donaties. Omdat de afhankelijkheid van kortlopende projectsubsidies de organisatie kwetsbaar maakt, streven we in de toekomst naar meer organisatiebrede financiering.

Sponsoring

Voor een stichting als FairWork is sponsoring onmisbaar. In 2018 kregen we steun van verschillende bedrijven en organisaties:

- ▶ [Rijser](#) ontwikkelt kwalitatief hoogstaande grafische producties en zorgt dat FairWork voor een scherpe prijs grafisch ontwerp en drukwerk kan afnemen;
- ▶ [DLA Piper](#), een van de grootste wereldwijd opererende juridische dienstverleners, heeft FairWork onder andere geholpen met statuten, reglementen en de voorbereiding op de invoering van de nieuwe Europese privacywet;
- ▶ [Clipforce](#) is gespecialiseerd in het snel, voordelig en goed produceren van online video en animaties en zorgt dat FairWork deze producten voor een scherpe prijs kan afnemen;
- ▶ [Maxlead](#) is een strategische online marketing partner en zorgt dat FairWork voor een scherpe prijs advies krijgt;
- ▶ [Merlin Online Advies](#) ondersteunt FairWork voor een scherpe prijs;
- ▶ [Via Google Ad Grants](#) ontvangt FairWork maximaal \$10.000 advertentietegoed per maand om via Google Ads onze missie en activiteiten te promoten;
- ▶ [Via Techsoup Nederland](#) bespaart FairWork op de aanschaffing van ITproducten. We hebben onze efficiëntie kunnen verhogen door met hoge korting professionele en *up to date* producten van Microsoft te gebruiken.

Bedankt voor jullie steun, we hopen in 2019 op jullie te kunnen blijven rekenen.

Financiers

Het werk van FairWork is in 2018 mede mogelijk gemaakt door:

- ▶ European Union Asylum, Migration and Integration Fund (AMIF);
- ▶ European Union Justice Program;
- ▶ Gemeente Amsterdam;
- ▶ Gemeente Den Haag;
- ▶ Kansfonds;
- ▶ Ministerie van Buitenlandse Zaken;
- ▶ Ministerie van Justitie en Veiligheid;
- ▶ Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid;
- ▶ Oranjefonds;
- ▶ Steunfonds Amsterdam.

Hartelijk bedankt, we hopen dat we de samenwerking in 2019 kunnen voortzetten.

Door de belastingdienst is FairWork aangemerkt als Algemeen Nut beogende Instelling (ANBI) en we voldoen aan de regelgeving op dit gebied. Zie ook www.fairwork.nu/anbi.

Postbus 15539
1001 NA Amsterdam
T 020 760 08 09
E info@fairwork.nu
www.fairwork.nu

Rekeningnummer:
NL54TRIO0198440405

*Dit drukwerk is mede mogelijk gemaakt
door Rijser | Studio Print Druk, www.rijser.nl.*

MODERNE SLAVERNIJ, DICHTERBIJ DAN JE DENKT

